

תשובות קצרות

כפר דרום ת"ו - שבי דרום

1. פועלים ערבים שקטפו פירות שביעית מחצר פרטית / הרב אהוד אחיטוב
שאלה | מעשה בפועלים ערבים שנכנסו לחצר פרטית ביישוב וקטפו פירות שביעית, ותושבים רדפו אחריהם ולקחו מהם את הפירות. האם נהגו התושבים כראוי, או שהיה עליהם להשאיר את הפירות בידי הפועלים?
תשובה | מסירת פירות שביעית לערבים אסורה, אלא אם כן מדובר בעובדים זרים שגרים בבית של ישראל וסמוכים על שולחנו, כמבואר בתוספתא¹ וכפי שנפסק ברמב"ם². יש הסוברים שזהו איסור תורה, שתכליתו למנוע הפסד פירות שביעית בידי הגוי³, ויש הסוברים שהדבר אסור מדרבנן, מחמת מעלת קדושת שביעית⁴. כאשר גויים באים מיוזמתם לקטוף פירות שביעית, הדבר נתון במחלוקת⁵, ולמעשה גויים שבאים לאכול פירות שביעית - אין למנוע בעדם⁶. ובפשטות גם הסוברים שמונעים מגויים לאכול פירות שביעית מודים שאם כבר לקחו, הם זכו מן ההפקר⁷, ואין להוציאם מהם, ואם הוציאו מהם, צריך היה להחזיר להם כדין גזל הגוי⁸. אולם המסקנה שעלתה לאחר התייעצות עם כמה תלמידי חכמים היא שבמקרה שלנו הדין שונה: ניכר שהפועלים הערבים נכנסו לחצר הפרטית כגנבים, וללא הרתעה מספקת מן הסתם מתעורר חשש שהם יכנסו בפעמים הבאות לחצרות פרטיות לגניבת רכוש, ואף יסכנו את תושבי הבתים. לכן אומנם אם היה ניתן להרתיע אותם באופן אחר צריך היה להשאיר את הפירות ברשותם. אך מכיוון שבמציאות זו הדרך היחידה להרתיע אותם מלהיכנס לחצרות פרטיות, מותר לקחת מהם את הפירות שהם קטפו.

1. שביעית פ"ה הל' כ"א.
2. רמב"ם, הל' שמיטות פ"ה הי"ג.
3. מקדש דוד, סי' נט ס"ק ה' ד"ה אמרינן; עפ"י רדב"ז פ"ה הי"ג.
4. הגר"א קוק זצ"ל שבת הארץ, קונטרס אחרון סי' כ, ד"ה אמנם אפשר; חזו"א שביעית סי' יג ס"ק כו.
5. עפ"י תוספתא שביעית פ"ד ה"ז; רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ד ה"ל; רדב"ז לרמב"ם שם; דרך אמונה, הל' שמיטה פ"ד ה"ל ס"ק רטז.
6. עפ"י רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ה ה"ה; בדומה לבהמה שאין מונעים ממנה, אע"פ שאסור להאכילה פירות שביעית בידיים; שו"ת אבני נזר, יו"ד סי' תמה אות ה'; הרה"ג יעקב אריאל שליט"א אמונת עתיך 135 (תשפ"ב), עמ' 51; ועי' הרב יהודה זולדן שליט"א התורה והארץ ח"ח, עמ' 54-56.
7. עפ"י ספרא בהר פרשה א, אות א: 'ולשכירך - מן הגוי, ולתושבך - מן הגוי', רש"י בהר כה, ו.
8. עפ"י תוספתא ב"ק פ"י ה"ט; שו"ע חו"מ סי' שמח סעי' ב.

2. מסחר בשעטנז / הרב יהודה הלוי עמיחי

שאלה | אדם משקיע במניות בחו"ל, וייתכן שבעלי המניות סוחרים בבגדי שעטנז. האם הדבר דומה למסחר במאכלות אסורות, או שהדבר מותר?

תשובה | המשנה בשביעית (פ"ז מ"ג) אומרת:

אין עושים סחורה בפירות שביעית ולא בבכורות ולא בתרומות ולא בנבלות ולא בטרפות ולא בשקצים ולא ברמשים.

על דברי המשנה הביא ה'בית יוסף' (יו"ד סי' קיז):

כתב הרמב"ם מותר לעשות סחורה בחלב שחלבו גוי וכו'. עד סוף הסימן בפ"ח מהלכות מאכלות אסורות (הי"ז-הי"ח) והוא בירושלמי פ"ז דשביעית (ה"א) ופרק מרובה (ב"ק פ"ז ה"ז) דגרסין התם כל דבר שאיסורו דבר תורה אסור לעשות בו סחורה וכל דבר שאיסורו מדבריהם מותר לעשות בו סחורה: ודע דהתם פריך והרי חמור? למלאכתו הוא גדל, והרי גמל? למלאכתו הוא גדל. משמע דאין אסור לעשות סחורה באיסורי תורה אלא בדברים שהם מיוחדים למאכל אבל בדברים שאינם מיוחדים למאכל מותר, וכן כתבו התוספות בסוף פרק מרובה (פב ע"ב ד"ה לא יגדל) אהא דתנן התם לא יגדל אדם חזירין וא"ת ת"ל דאסור לעשות סחורה בכל דברים טמאים, כדתנן במסכת שביעית (פ"ז מ"ג)? ותירץ ר"ת דהיינו דוקא בדבר העומד לאכילה, אבל אם מגדלן למשוח עורות בשומן או למוכרן לישראל שימשח בהם שרי. וכל חלב מותר למכור היכא דלא קאי לאכילה ובירושלמי נמי מפרש בהאי פירקא דסוסים וחמורים שרי לעשות בהם סחורה משום דסתמן למלאכה.

אומנם נחלקו הראשונים אם האיסור הוא מדין תורה או מדברי חכמים,⁹ אבל נראה שלמסקנת הדברים רק בדברי אכילה אסור לסחור, שמא יבוא לאכול מהם, גם לשיטות לפיהן האיסור מדאורייתא.¹⁰ דין זה נפסק ברמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ח ה"טז): וכל דבר שאסור באכילה ומותר בהנאה אף על פי שהוא מותר בהנאה אסור לעשות בו סחורה ולכוין מלאכתו בדברים אסורים חוץ מן החלב שהרי נאמר בו יעשה לכל מלאכה, לפיכך אין עושין סחורה לא בנבלות ולא בטרפות ולא בשקצים ולא ברמשים.

וכן העתיק ב'שלחן ערוך' (יו"ד סי' קיז סעי' א):

כל דבר שאסור מן התורה, אף על פי שמותר בהנאה, אם הוא דבר המיוחד למאכל אסור לעשות בו סחורה... חוץ מן החלב, שהרי נאמר בו: יעשה לכל מלאכה.

מכל זה עולה שאין איסור אלא בדבר מאכל, אבל בשעטנז - שיש בו איסור לבישה - אין איסור סחורה. וכבר כתב כך הרמב"ם (פ"י מהל' כלאים הי"ב): 'כלאי בגדים מותר לעשותם ולמכרם ואין איסור אלא ללבוש שעטנז'. אנו לומדים שמותר לסחור בשעטנז שאין בו איסור אכילה, אך המסחר המותר הוא כשמוכר לנוכרים, אבל אסור למכור ליהודי כי בכך מסייע לו לעבור על איסור. ומכל מקום רכישת מניית, שאין בה מכירה ישירה של שעטנז אלא מסחר במניות בלבד, בוודאי מותרת.

9. עי' ט"ז יו"ד סי' קיז ס"ק א.

10. עי' משנה למלך, הל' מאכלות אסורות פ"ח ה"טז.

3. הפחתת מכסים וביטולם / הרב דוד שטרן

שאלה | במסגרת המאבק ב'יוקר המחיה', הממשלה מחליטה מפעם לפעם על הפחתת מכסים המוטלים על מוצרים מיובאים, או אף על ביטולם. יצרני מוצרים אלו בארץ מתנגדים לכך, בעיקר בשל אי יכולת כלכלית לעמוד בתחרות, עד כדי סגירת מפעלים. מהי נקודת המבט ההלכתית על כך?

תשובה | חז"ל התייחסו בחומרה ל'מפקיעי שערים' ו'אוצרי פירות',¹¹ שבמעשיהם גורמים עליית מחירים בשוק. חלק מתפקיד ההנהגה הוא להעמיד ממונים שיפקחו על המחירים בשוק,¹² ואף הותר לערוך חרמות על מפקיעי שערים.¹³ כמו כן בסמכותם של בני העיר לקבוע מחיר קבוע למוצרים שונים.¹⁴ לאור זאת, ודאי שמוותר לממשלה לתקן תקנות שנוגעות לביטול מכס או להפחתתו, הן משום שזו חובתה וזכותה של ממשלה לקבוע את גובה המיסים,¹⁵ והן מפאת אחריותה לדאוג שלא תהיה הפקעת מחירים.¹⁶ ואולם בנדון שלפנינו, כשהמטרה המוצהרת של הורדת המכס היא לגרום לכך ש'שחקנים' חדשים ייכנסו לשוק, יש לדון אם יש כאן משום 'ירידה לאומנות חבירו',¹⁷ גם כאשר זו נעשית בצורה עקיפה.

הרב עובדיה הדאיה¹⁸ התייחס לנדון דומה, מנקודת הסתכלות של 'הלכות מדינה'. תשובתו עוסקת בהתייחסות הלכתית להחלטת ממשלה להקים מפעלים חדשים בפריפריה, בידוע שפרנסתם של עובדי המפעלים הוותיקים תיפגע, וחלקם יפוטרו מעבודתם. מסקנתו היא: אילו רק פרנסתם של העובדים הוותיקים הייתה נפגעת, הם לא היו יכולים למחות, אך אם יאבדו את מקור הכנסתם לגמרי - ההלכה מתירה למחות נגד החלטה שכזו.¹⁹ בדבריו הילך בדרכו של הרדב"ז,²⁰ הסבור ש'דינא דמלכותא - דינא' אינו גובר על איסור ירידה לאומנות חבירו. וזו לשונו ב'שכיל עבדי':

חובה מוטלת על אלה שיש בידם היכולת לחקוק חוקים לטובת הכלל והפרט, שלא יגרם ח"ו הרס וחרבן למדינה, ועליהם למצוא עצה איך לסדר סדרים, שלא כל אחד

11. בבא בתרא צ ע"ב.

12. רמב"ם, הל' גניבה פ"ח ה"כ והל' מכירה פ"ד ה"א. לדוגמאות נוספות: עי' ב"ב שם; ועי' כריתות פ"א מ"ז; פסחים ל ע"א; סוכה לד ע"ב.

13. ראה המסחר במשפט העברי (רקובר), שער ראשון, עמ' 39-43.

14. בבא בתרא ח ע"ב; רמב"ם, הל' מכירה פ"ד ה"ט ושו"ע, חו"מ סי' רלא סעי' כז.

15. הכלל 'דינא דמלכותא דינא' נאמר בנוגע לגביית מס - נדרים כח ע"א.

16. סמכות הממשלה לא גרעה מסמכות בית הדין לפקח על המחירים, ונוסף על כך יש בכוחה לתקן תקנות כבני העיר.

17. הדין המרובים עי' שו"ע, חו"מ סי' קנו סעי' ה.

18. ישכיל עבדי, ח"ו סי' ז.

19. עי' שו"ת משאת בנימין, סי' כז; אגרות משה, חו"מ א, סי' לח.

20. שו"ת הרדב"ז, ח"ד סי' נד; ויש החולקים: ראה ספר 'כתר' ה, עמ' 162.

ואחד יגרום נזק לחברו ושלא ישיג גבול חברו, ושלא ירד לתוך אומנותו, ולפסוק לחיותיה ח"ו, ואין הבדל בזה בין יחיד לצבור.
נראה שדבריו של הרב הדאיה יפים גם לנדון שלפנינו, ועל המדינה מחד גיסא לדאוג להקלת העומס הכלכלי, ומאידך גיסא למנוע פגיעה ניכרת בפרנסה.

4. דייר שטוען ששילם מיסי ועד הבית, וועד הבית טוען שלא שילם / הרב עמוס ראבלו שאלה | אני זוכר ששילמתי מיסי ועד בית לרבעון אחד, וכששילמתי אמר נציג ועד הבית שאין פנקס קבלות, ושהוועד ישלח קבלה בהמשך, ולמעשה שכחו לשלוח. כעת טוענים חברי הוועד שלא רשום ששילמנו, אבל אם אנו טוענים בוודאות ששילמנו - הם מאמינים. מה עליי לעשות?
תשובה | אתה פטור מתשלום.

א. נאמנות הפנקס

שנינו במסכת שבועות (מד ע"ב):

כל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמין. ואלו נשבעין ונוטלין: השכיר, והנגזל, והנחבל, ושכנגדו חשוד על השבועה, וחנוני על פנקסו.
ופירש רש"י על אתר: 'חנוני על פנקסו' - על מה שכתוב בפנקסו שהוא כותב עליה הקפות שהוא מקיף. מכאן עולה לכאורה שאכן יש נאמנות לחנוני על מה שרשם בפנקסו, והוא יכול לתבוע ולהוציא ממון מיד הלקוח אם יישבע על מה שכתוב בפנקס. אך באמת אין הדבר כן, כפי שמבואר בהמשך המשנה:
החנוני על פנקסו כיצד? לא שיאמר לו: כתוב על פנקסי שאתה חייב לי מאתיים זוז, אלא אומר לו: תן לבני סאתים חטין, תן לפועלי סלע מעות, הוא אומר: נתתי, והן אומרים: לא נטלנו - הוא נשבע ונוטל והן נשבעין ונוטלין.
ופירש רש"י (שבועות מז ע"ב): 'לא שאמר לו כתוב על פנקסי כו' - אלא בזמן שיש רגלים לדבר שבעל הבית מודה שאמר לו תן' - כלומר דווקא אם יש רגליים לדבר, והלקוח מודה שהוא נתן לחנוני נאמנות על העסקה, אבל אין לחנוני נאמנות גורפת מכוח פנקסו. ונפסקה ההלכה ברמב"ם:²¹
חנוני שהיה נותן לבעל הבית מן החנות כל מה שירצה בתורת הלואה ומקיפו עד שיתקבץ הכל ופורע לו ואמר לו בעל הבית תן לפועלים סלע או לבעל חובי מנה שיש לו אצלי ואני אתן לך והרי החנוני אומר נתתי והפועל או בעל חובו אומר לא לקחתי... וכן החנוני נשבע ונוטל מבעל הבית מה שטען שנתן שהרי הוא אמר לו ליתן...

²¹ רמב"ם הל' מלוה ולוה פט"ז ה"ה.

מכאן עולה שלא כל חנווני נאמן על פנקס שבו הוא רושם את ההלוואות שנתן ללקוחות, אלא רק אם יש לקוח שבאופן ספציפי נתן בחנווני וברישום שלו אמון מיוחד, אז יש לחנווני נאמנות. אומנם ה'שלחן ערוך'²² פסק:

יש מי שאומר שאפילו אין החנווני טוען ברי שנתן, אלא טוען שמצא בפנקסו שנתן לפועלים כך וכך, הרי הוא כברי, הואיל ויש רגלים לדבר, שהרי צוהו בעל הבית לתת לפועלים (ויוכל לישבע על זה. והוא הדין דיכול לישבע בכל דבר על פנקסו שסומך עליו שהוא אמת).

הרי לפי דברי הרמ"א החנווני יכול להישבע על כל דבר הרשום בפנקסו שהוא אמת, אך אין דין זה קשור לנושא הנדון. הרמ"א פוסק שהפנקס יכול להיחשב כטענה ודאית ('ברי') על כל דבר שהוא סומך עליו שהוא אמת, אך לא כתב שיש לפנקס נאמנות על אנשים אחרים.

ולכן פסק ה'שלחן ערוך' בסעיף הבא:

יש לדון על פי פנקס של אדם שרגיל לכתוב בו ענייניו, ואפילו להוציא מיתומים הקטנים, היכא דיש רגלים לדבר שמה שכתוב בפנקס הוא אמת.

לכאורה ה'שלחן ערוך' קובע שניתן להוציא ממון על סמך הפנקס, אך אין הדבר כן. ניתן להוציא ממון מהאדם עצמו שכתב את הפנקס או מיורשיו הבאים מכוחו, אך לא מלקוח שלא שייך לעניין. וכך מבאר ר' עקיבא איגר את ההבדל בין שני הסעיפים ב'שלחן ערוך' (סעי' ד וסעי' ה): בסעיף ד' עסקנו במי שבא להוציא מחברו מכוח הפנקס אע"פ שאינו זוכר לטעון ברי, ולכן אמרנו שכוחו של הפנקס כטענת ברי. לעומת זאת ב'שלחן ערוך' (שם) בסעיף ה' באים לגבות מבעל הפנקס (מיורשיו), ולכן כיוון שכוחו להוות טענת ברי, בעל הפנקס הודה לטענת התובע, ולכן אפשר להוציא מהיתומים בלא שבועה. והדברים מפורשים ב'פתחי תשובה'²³ שהביא בשם ה'נודע ביהודה':²⁴

ודבר פשוט הוא יותר מביעתא בכותחא שאין פנקסו של ראובן מועיל לחייב את שמעון ואין פנקסו של אדם מועיל יותר מטענתו בעל פה בטענת ברי ואם הלה מכחישו כשם שטענתו בעל פה אינו מחייב את שכנגדו רק שבועה כך אין פנקסו מחייב את שכנגדו רק שבועה.

הרי לנו שאין לוועד הבית נאמנות יתרה מכוח הפנקס.²⁵

ב. חיוב שבועה על הדייר

אם ועד הבית היה עומד על דעתו שלא שילמת, אזי היה פה חיוב שבועה המוטל על הדייר, כי הרי יש פה טענה ודאית של ועד הבית על סמך הפנקס. אומנם אף במקום שיש לפנקס נאמנות כטענת ברי, זה רק אם מדובר בפנקס שבדרך כלל מייד (דהיינו באותו היום)²⁶ כותבים בו את החוב או מוחקים את החוב ונותנים קבלה, אך לפי מה שסיפרת

22. שו"ע, חו"מ סי' צא סעי' ד-ה.

23. פתחי תשובה, חו"מ סי' צא ס"ק ט.

24. נודע ביהודה, תניינא חו"מ סי' טו.

25. וראו פד"ר ח"ד עמודים 318-320.

26. ש"ך, חו"מ סי' צא ס"ק כה; נתיבות המשפט, חידושים סי' צא ס"ק יט; וראו שו"ת אמרי יושר, ח"א סי' צא.

ייתכן שלא מייד הם כותבים קבלה אלא פעמים לאחר זמן, ולכן אין להם נאמנות כלל, אף לא כטענת ברי. אם יש להם נאמנות, מול טענת ועד הבית הייתה טענה ודאית של הדייר ששילם, ובמקרה כזה יש מקום לומר שהדייר חייב שבועת היסט אם זה נראה בעיני בית הדין שדברי ועד הבית מבוססים. בימינו לא נשבעים היסט ומתפשרים על פדיון שבועה²⁷ (בדרך כלל שליש מהסכום).

ג. ועד הבית כציבור וכמיסים מחייבים

כל מה שכתבנו לעיל נוגע לדין בין יחיד ובין יחיד, אך ועד הבית הוא גוף ציבורי, וככזה יש לו חולשה מובנית.²⁸ כיוון שכך ראו חכמים צורך לחזק את הציבור ולתת לטענתם תוקף יותר מטענת היחיד הדין עימם, ואם תביעת ועד הבית ודבריהם נראים לבית הדין צודקים, על הדייר לשלם, ורק אחר כך דנים אם אכן מגיע לו החזר והוא כבר שילם, או לא. וכך פסק הרשב"א בתשובה:²⁹

כבר כתבתי שכלל דברים אלו אינן נוהגין על פי דיני התורה אלא לפי מה שנהגו ותקנו בכל מקום ומקום והכל לפי המנהג. ובאמת תקנת העולם הוא שלא יוכל כל אחד ואחד לומר לא אפרע עד שיצא הדין במה שאני טוען שאני חייב שא"כ כל אחד ואחד יאמר כן ואין המס נגבה לעולם ונתת יד לרמאין. גם אנחנו פה כך תקננו שכל מי שטוען שאינו חייב יפרע מיד ואחר כך ידון. עוד פסק ברמ"א:³⁰

וכל זה מיירי ביחיד נגד יחיד, אבל יחיד נגד רבים, והוא מבני העיר... ואם יש חלוקים וטענות ביניהם, הקהל נקראים מוחזקים לגבי היחיד, וצריך לתת להם משכון קודם שירדו עמו לדין. והא דנקראים מוחזקים לגבי יחיד, דווקא בענייני מסים.

הרי לן שוועד הבית, שהוא גוף ציבורי, בענייני המיסים של ועד הבית הם נחשבים כמוחזקים, ובכל ויכוח בין הדייר ובין ועד הבית הוא נחשב מוציא מידי ועד הבית, ואם כן אפילו ללא נאמנות הפנקס יש לוועד הבית נאמנות ויכלו להישבע ולהיפטר.³¹ אומנם כל זה אם אכן טענתם הייתה ודאית, או הסתמכו על פנקס שהוא כטענה ודאית שמיד הם רושמים את התשלום ונותנים קבלה, אבל אם דוחים את הרישום - אין זו טענת ודאי.

ד. מחילת ועד הבית

יחד עם זאת מכיוון שוועד הבית אמר שאם אתה טוען בוודאות ששילמת - הם מאמינים, אז אין לך חובה לשלם.

27. שו"ע, חו"מ סי' יב סעי' ב.

28. בבא בתרא כה ע"ב: לא חמימא ולא קריא.

29. שו"ת הרשב"א, ח"ג סי' שצח.

30. רמ"א, חו"מ סי' ד.

31. ראו ספר דיני הבית המשותף, עמ' 95.

5. שימוש במכשיר סיפאפ (c-pap) בשבת / הרב מנחם פרל

שאלה | רופא התאים לי מכשיר סיפאפ לשיפור השינה. רכשתי את המכשיר, ורק לאחר מכן הבנתי שיש צורך באישור הלכתי לשימוש בו בשבת. אני מחבר אותו לשעון שבת, אך בפועל המנוע מופעל רק לאחר שאני שם את המסכה על פניי, כשלוש שניות מאוחר יותר. האם אוכל להשתמש במכשיר גם בשבת, או שעליי לרכוש מכשיר אחר, או שאמנע משימוש בשבת?

תשובה | ישנם מכשירי סיפאפ רבים המאפשרים מטעם המכון. בתהליך בדיקת מכשירי סיפאפ לפני מתן האישור לשימוש, וידאנו שאין השפעה על הפעלת המנוע או על כיבוי במהלך שימוש רגיל במכשיר, אלא על מידת צריכת הזרם החשמלי בלבד. במכשירים פשוטים, ההשפעה על צריכת הזרם זהה להשפעה על צריכת הזרם החשמלי בעומדנו מול מאוורר, השפעה זניחה שמותרת על פי רוב הפוסקים.³² במכשירים מתקדמים יותר נשימות האדם משנות את עוצמתה של דחיסת האוויר לגופו, כדי שתותאם לצריכה. בין הרופאים שהתייעצנו עימם היו חילוקי דעות בשאלת מידת הנחיצות של פעולה זו: יש שטענו ששימוש בזרם אוויר שאינו מותאם לצורכי המטופל עלול להשפיע עם הזמן על בריאות המטופל. אם כן, מאחר שהגרש"ז אויערבך מתיר לכתחילה השפעה על עוצמת הזרם החשמלי,³³ ומאחר שמדובר כאן בהשפעה (אף שרחוקה למדי) על פיקוח נפש, יש צורך להחמיר בפיקוח נפש, ולהשתמש במכשיר המתקדם יותר אף בשבת. לעומתם היו רופאים שטענו שאין כל השפעה על מצב בריאות האדם בהתאמת המכשיר לצרכיו, והיא מוסיפה נוחות בלבד. לפי שיטה זו, המחמיר כדעת הפוסקים האוסרים כל שינוי זרם חשמלי ישתמש במכשיר המזרים אוויר בקצב קבוע.

על כן הצעתי היא בדרך כלל להתייעץ עם הרופא המטפל, משתי סיבות: (1) לנתוניך האישיים משקל מכריע. (2) תפיסת עולמו בענייני רפואה ממילא תלויה אותך הלאה. אם לדעתו במצבך אין תועלת כלל בהתאמת לחץ האוויר, תוכל לרכוש את המכשיר העונה לדרישה זו. אם יש במצבך תועלת בהתאמת לחץ אוויר, עיין ברשימה באתרנו, בחר לרכוש מכשיר מאושר ופעל בהתאם להנחיות השימוש ההלכתיות. לעיתים ניתן להשתמש במכשיר סיפאפ רגיל ולהחליף את צינור דחיסת האוויר בצינור בעל קוטר צר יותר, ודי בזה כדי שלא יושפע מנשימת האדם, אלא יופעל עם קבלת מתח חשמלי משעון השבת, וככה רק כששעון השבת יכבה. ישנם פרטים נוספים בהכשר של מכשיר סיפאפ לכתחילה, כגון שמירת נתונים בזיכרון, צג דיגיטלי ועוד, אך אכמ"ל.

32. ראו למשל שו"ת ישא יוסף או"ח ב סי' פו אות ב; שם, ב סי' פט; שם, או"ח ג, סי' עו; שם, ג, סי' עח אות ג; ארחות שבת, ח"ג סי' כו הערה נח; מאור השבת (לרב משה מאיר יאדלר), ח"ד עמ' רלד.

33. ראו למשל שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' ט ד"ה עתה נפן, וכן בתשובתו שנדפסה בשו"ת רבבות אפרים, ג, סי' רסב עמ' קסה ד"ה ומו"ר; וכן הובא בשמו בשש"כ, פרק לח, הערה לג; שם, פרק לב סעי' מא; וכפי שהסיק מדבריו בשו"ת ישא יוסף, או"ח ג, סי' עח ד"ה גם לאחר ובעוד מקורות רבים.

למעשה, מאחר שמדובר במכשיר שמשפיע על איכות פעילותה של מערכת לב-ריאות (פיקוח נפש), ומאחר שכבר רכשת מכשיר, אם אומנם המכשיר מופעל על ידי שעון שבת, והמנוע מתחיל לעבור רק כמה שניות אחר הנחתו על הפנים, הוא יכול להיחשב כגרמא, המותרת במקום הפסד.³⁴ צריך רק לוודא שזה באמת כך, גם ביחס לכיבוי אחרי הסרת המכשיר מהפנים.

6. יציאת ידי חובה על ידי רמקול / הרב מנחם פרל

שאלה | ראיתי שמכון צומת משתמש בדברי הגר"ע יוסף זצ"ל,³⁵ שמי ששומע קריאת מגילה או תפילה על ידי רמקול, והוא יכול לשמוע בלי רמקול, יוצא ידי חובה (גם כשדבריו לא יוצאים ע"י רמקול). לצערי לא זכיתי להבין דבר זה, ולמיטב הבנתי הוא חידוש, ללא מקור שקדם לו. אומנם אחריו רבים כמובן השתמשו בדבריו. מה לנו ולכך שיכול היה לשמוע, כאשר בפועל לא שמע? דברים כגון 'גלי הקול הגיעו לאוזני' לכאורה אינם רלוונטיים כלל (ראה להלן).

השאלה הנשאלת היא כששמע רק את הרמקול. מבחן לדבר שאם היה הרמקול משמיע את אותן מילים עצמן באותה עוצמה, והמדבר היה אומר מילים אחרות מהנשמעות על ידי הרמקול, כלל לא היה מבחין בכך שנאמרות מילים אחרות כעת.

תשובה | 1) ראשי כפוף בפני גדולי הפוסקים גם כשאינני מבין את דבריהם, בפרט שרבים מאוד בדור הולכים אחריהם.³⁶ 2) אני מניח שאם הדובר היה משמיע מילים אחרות מהמושמעות ברמקול, האדם הנמצא סמוך לבימה היה שומע את המילים שאמר הדובר בפיו. אומנם היה קול מעורב, אבל קול שמיעת המגילה חביב, ולכן התירו בו שני קוראים יחד.³⁷ לכן סביר שהמאזין היה שומע גם את הקורא ללא רמקול במידה מסוימת.

7. כשרות למכונות גילוח / הרב מנחם פרל

שאלה | 1) האם ניתן להבין ממאמרו של הרב ישראל רוזן³⁸ שמכונות גילוח של פיליפס מסדרה 5000 מותרות לשימוש, גם ללא בדיקה של דגם ספציפי? 2) מאז התובנות של הרב רוזן בעניין מציאותם של סכינים שחותכים מכוח חדות הסכין גם בלא רשת, האם חלו עוד התפתחויות ותובנות בשנים האחרונות? 3) מהמאמר הנ"ל משמע שבדיקת חיתוך שערות ע"י סכין נעשית תוך כדי שהמנוע עובד והסכין מסתובב, ואילו לפי מה ששמעתי, במכון צומת נבדק חיתוך השערות על ידי הסכין ללא המנוע אלא באחיזה ביד.

תשובה | 1) יש סברה טובה לומר שמכונות פיליפס כשרות כולן. עם זאת, שמענו בשם הרב משה פיינשטיין (מחתנו הרמ"ד טנדלר) והרב מרדכי אליהו זצ"ל, ויבדל"א הרב יעקב אריאל -

34. רמ"א, א"ח סי' שלד סעי' כב.

35. שו"ת יחזקאל דעת ג, סי' נד; חזון עובדיה, פורים עמ' נו.

36. עי' יחזקאל דעת, וחזון עובדיה שם; ועוד רבים, בכללם הרצ"פ פראנק בתשובה שהובאה בשו"ת מנחת

יצחק ב, סי' קיג; הרב חיים דוד הלוי בשו"ת מים חיים ב, סי' מג; ר"י אריאל בכתובת:

<https://www.yeshiva.org.il/ask/77907>; ר"ד ליאור בכתובת: <https://www.yeshiva.org.il/ask/34527>,

ובכתובת: <https://www.yeshiva.org.il/ask/54534>.

37. גמרא מגילה כא ע"ב.

38. לשאלת כשרות מכונות הגילוח, תחומין כב (תשס"ב) עמ' 447-454.

שיש צורך לבדוק בכל מכונה אם ה'סכין' נוגע בפנים, וכך אנחנו נוהגים.³⁹ (2) בהחלט חלו התפתחויות.⁴⁰ (3) בדיקת הסכין נעשית גם על ידי הפעלת המנוע וגם ללא מנוע. מטרת הבדיקה הידנית לבחון אם זה סכין או פס מתכת לא חד שחותך רק בגלל תנועת המספריים, והבדיקה נעשית גם בהפעלת המנוע וכיסוי הרשת, על מנת לבחון אם יש נגיעה בעור הפנים. אומנם כל זה יתאים לאותם פוסקים שפירשו את היתר הגמרא ב'מספריים' כעין תער' ביחס לאופן הגילוח, אך פוסקים רבים התייחסו להיתר זה כאל תוצאה ולא כאל אופן הגילוח. ממילא לשיטתם כל גילוח המשיג עור פנים חלק אסור מהתורה. אנחנו, במכון צומת, איננו מכריעים בשאלה עקרונית זו, אלא בודקים את המכונות על פי הגישה המקלה בלבד.

8. פאנל חימום / הרב מנשה צימרמן

שאלה | לא מזמן הסתיימה הבנייה בפרויקט המגורים שלנו באחד היישובים ביש"ע, ועברנו בשעה טובה לדירה חדשה. בדירה התקינו מערכות חימום חדישות של חברת (...) עם תרמוסטט חשמלי. האם אפשר להשאיר את החימום בדירה דלוק בשבת?
תשובה | בשונה מהמערכות הישנות של חימום הבית, שפעלו על בסיס תרמוסטט מכני, בהרבה מהמכשירים החדשים יש חיישן חום דיגיטלי רגיש ומדויק מאוד. היות שכך, יש לבדוק את המוצר ולוודא ששינוי זעיר מאוד בטמפרטורה של החדר לא יגרום להדלקת המכשיר. באופן עקרוני, ביום חורפי שיש בו רוחות חזקות, עלולה פתיחת דלת או חלון לגרום מייד להדלקת גוף חימום חשמלי שיש בה איסור מבעיר מן התורה.⁴¹ מסיבה זו, של חשש להדלקת מיידית וניכרת, אין זה דומה לדברי הפוסקים⁴² שהתירו שימוש במקרר למרות החשש להדלקת המדחס. לעיתים ישנה נורית בקרה המקילה על הבדיקה, או חיווי אחר, אך בוודאי ראוי להפקיד את הבדיקה בידי גורם טכני מוסמך בשיתוף רב פוסק. יש האוסרים כל שימוש במכשיר כזה בגלל חשש לרישום דיגיטלי, אך במכון צומת אנו סוברים שאין לאסור רישום דיגיטלי שאינו מביא לתוצאה ניכרת, ואין כאן המקום להאריך בכך. מובן שאסור להשתמש במוצר שיש בו חיישן שנועד להדליק

39. הרב מרדכי אליהו זצ"ל נהג לבדוק כל מכונה, אך אנו נוהגים כיתר הפוסקים להסתפק בבדיקת דגם.

40. ראה מאמרו של הרב ג'קטר בתחומין מא, עמ' 503.

41. ישנם מקומות שבהם מצינו שפוסקים הקלו במקרה של גרמא בצירוף פסיק רישא, ראו מקורות ודיון: הרב מנחם פרל, 'מערכות שקילה במעליות מודרניות', תחומין מא, עמ' 25-31; הרב משה קוטקס, 'פסיק רישא בגרמא בשבת', מוריה (תשרי תשע"ט), עמ' רעה-רפג; הנ"ל, פסיק רישא בגרמא בשבת במשנת הגרשז"א, מוריה (שבט תשע"ט), עמ' רעד-רפד. בנידון שלנו מדובר על מצב חמור של איסור תורה וגם פסיק רישא דניחא ליה, ולכן קשה יותר להקל על בסיסי הצירוף של גרמא ופסיק רישא. עי' בשמירת שבת כהלכתה, פרק א הערה קלה, שהביא את דברי הרב שלמה זלמן אוירבך שהסתפק אם יש להקל בפסיק רישא דניחא ליה בגרמא במקרה של איסור תורה. עוד יש להעיר שאין זה דומה לדברי הרשז"א בנוגע לשפיכת מים שיגיעו לדשא, עי' שש"כ פרק יב הערה נג, שהרי כאן הוא מעוניין בפעולת גוף החימום ביום קר, ואין זה דומה להשקאת הזרעים בגינתו שכרגע אין לו שום צורך בכך. יתרה מכך, יש צד להחשיב את הפעלת המכשיר על ידי השימוש בחדר כמעשה מכוון, היות שכך דרך פעולתו התקינה והתמידית של המכשיר, ראו במאמרי, תחומין מב. וע' גם בשולחן שלמה, סי' רנב סעי' ה הערה ד, שהרב צבי פסח פרנק הסתפק אפילו בנוגע לשפיכת מים שיגיעו לדשא. ואם התוצאה היא מיידית, הרי הדבר נחשב כמו נר שמאחורי הדלת, שאין בו היתר של גרמא בפסיק רישא, ראה הררי בשדה, או"ח סי' קפח סעיף 6.

42. עי' מנחת שלמה א, סי' י.

את המכשיר בזמן כניסת אנשים לחדר (בד"כ מצוי בדגמים יוקרתיים).

9. אורקם בשבת / הרב מנשה צימרמן

שאלה | רציתי לשאול על המכשיר של אורקם שעוזר לעיוורים לקרוא. האם אפשר להפעיל אותו על ידי גוי בשבת?

תשובה | לא ברור בשאלה על איזה דגם של אורקם מדובר, ולכן התשובה תהיה כללית, מתוך הנחה שמדובר על המכשיר הקלסי המופיע באתר ועל פי המידע שמופיע באתר. נציגי חברת אורקם נפגשו כמה פעמים עם נציגי המכון, לפני שנים מספר, כדי לפתח דגם המתאים לשימוש בשבת, אך מסיבות שאינן ברורות לנו הם ניתקו את הקשר. ישנם שני סוגי אורקם: אחד המתלבש על המשקפיים, ואחד הפועל בלחיצת כפתור. בסוג המתלבש על המשקפיים לא תועיל פעולה של גוי, משום שכל תזוזה של הראש המלווה בהקראה שיש בה תועלת - מהווה מעשה גמור בכוונה גמורה. לכן אין כאן אפשרות טכנית למעט את האיסור ע"י גוי. במקרה שהקריאה מתרחשת רק לאחר הצבעה באצבע, והגוי יבצע את ההצבעה, הדין יהיה דומה לסוג הבא.

בסוג של הלחיצה - לכאורה היה אפשר להתיר על ידי גוי מדין שבות דשבות במקום צורך חולי או במקרה של מצווה גמורה, שהרי אמירה לגוי היא איסור דרבנן, וגם הלחיצה על הכפתור היא איסור דרבנן של שימוש בחשמל.⁴³ כאשר הקריאה היא צורך חיוני להתנהלות השוטפת, וחסרונה מקשה מאוד על העיוור, נראה שיש להחשיב זאת כחולי וכבוד הבריות.⁴⁴ גם במקרים אלו צ"ע אם יש להקל באופן קבוע. מסקנה זו כמובן דורשת בדיקה מקדימה של המכשיר. בנוסף לכך, יש להביא בחשבון שיש כאן בעיה של השמעת קול ('אוושה מילתא') המהווה פגיעה בכבוד השבת. לפי דעת הרמ"א⁴⁵ להלכה נפסק שיש לאסור השמעת קול ולהקל במקום הפסד.⁴⁶ מקרה של חולי וצורך רב הוא גם סיבה להתיר לפי הרמ"א. מאידך גיסא, גם לדעת השלחן ערוך⁴⁷ שהקל בדין זה, עדיין כתב הגר"ע יוסף⁴⁸ שישנם מקומות שבהם השלחן ערוך יודה שיש בהשמעת קול משום זלזול בשבת. כלומר גם במקרה שאין איסור עצמי בהשמעת קול, יש לשקול את הפגיעה בכבוד השבת, וממילא אין זה פשוט להקל ולהתיר שימוש במכשיר כזה ברבים. לפי שיטת הגר"מ פיינשטיין⁴⁹ אפשר להקל בדין זה כאשר האדם נמצא לבדו בחדר, והקול אינו נשמע מחוץ לחדר. למעשה, אם יש אפשרות לחבר אוזניות - הדבר בהחלט עדיף וראוי. מובן שיש להתיעץ עם הרב המקומי, במיוחד בנושא זה שיש בו מרכיב של פגיעה

43. שו"ת בית יצחק, י"ד ב, פתחות והגהות סי' לא; שו"ת אחיעזר, ח"ד סי' ו; שו"ת מנחת יצחק, ח"א סי' קז אות ב; שם, ח"ב סי' קיב אות ו; שם, ח"ג סי' לח אות י; שם, ח"ג סי' מא אות ד; שם ח"ט סי' לג; שו"ת ציץ אליעזר א, סי' כ אות י; שו"ת יחווה דעת ב, סי' נז; שו"ת מנחת שלמה א סי' ט; שו"ת תשובות והנהגות ו, סי' פה; מנוחת אהבה א, סי' כד הערה 7; שם: 'והסכימו לדברי הבית יצחק למעשה כל אחרוני זמנינו'.

44. כדברי הפוסקים בנוגע למכשיר שמיעה או עגלת נכים.

45. שו"ע, או"ח סי' רנב סעי' ה.

46. ראו גם במאמר אוטומציה בשבת,

47. שם.

48. יביע אומר, או"ח א סי' כ.

49. אג"מ, או"ח ד סי' ע אות ו.

בכבוד השבת, שהיא מושג המשתנה מעצם טבעו בין מקום למקום, וכן בשל הצורך להבין אם אכן במצבו השואל מוגדר כחולה או אף חמור מכך, ואז לנטות להקל.

10. מכשיר שמיעה נטען / הרב מנשה צימרמן

שאלה | קניתי מכשיר שמיעה לאחר שנאמר לי שיש לו אישור של מכון צומת. לצערי, כאשר התחלתי להשתמש בו בשבת לפי ההנחיות הכתובות באישור, שמתי לב שהמכשיר נכבה כאשר מכשיר ההטענה נכבה, כלומר לאחר הטענת המכשיר על ידי להדליקו, ולכן אי אפשר להטעינו בשבת. מה עליי לעשות?

תשובה | אישור צומת למכשירי שמיעה נטענים מתייחס גם לשאלת ההטענה בגרמא, כלומר בדרך כלל אדם כבד שמיעה זקוק מאוד למכשיר השמיעה, ולכן מדובר על צורך חיוני שיש להתיר עבורו להטעין בגרמא.⁵⁰ ההנחיה ההלכתית היא כזו: יש לחבר את המטען לחשמל על ידי שעון שבת ולכוון את שעון השבת באופן כזה שהנחת המכשיר במטען תהיה לפני הדלקת המטען, וכיבוי המטען יהיה לפני הוצאת המכשיר. כך אפשר להטעין את המכשיר במהלך השינה בליל שבת. כפי שאפשר להבין, המכשיר אמור להישאר דולק גם לאחר שהמטען נכבה, ואז בבוקר יהיה אפשר להשתמש בו מבלי לעשות שום פעולת הפעלה חשמלית. במכשירים בלא אישור יש חשש שההטענה תתבצע גם בלא שעון השבת, וכך לא תהיה אפשרות של הטענה בגרמא.⁵¹ לפי הנתונים שאתה מציג אין אפשרות להטעין את המכשיר בשבת בלי מעשה גמור, ולכן אין לנו פתרון טכנולוגי של גרמא או פתרון אחר להציע. בחלק מן המקרים הדומים לנידון שלנו של שינוי הגדרות, יוכל טכנאי מכשיר שמיעה או אפילו קלינאי תקשורת, עם המכשור המתאים, להחזיר את ההגדרות המקוריות של היצרן. משאלתך אנו לומדים תובנה חשובה שיש לידע בה את הציבור הרחב: הרוכש מכשיר שמיעה על בסיס אישור מכון צומת, כדאי שיוודא בפועל את האפשרות ליישום ההנחיות ההלכתיות על המכשיר הספציפי שהוא מתכנן לקנות, משום שבמקרים נדירים ביותר ייתכן שנעשו שינויים בהגדרות השימוש.

11. נסיעה באוטובוס בלא תשלום/ הרב אריאל בראלי

שאלה | לאחר שעליתי לאוטובוס התברר לי שכרטיס הרב-קו שלי ריק. הנהג הסכים שאשלם בפעם אחרת, וחוקן מזה זמן רב הייתה לי הזדמנות להתקזז עם החברה על הפסד שנגרם לי כשבעבר האוטובוס לא הגיע, ואיחרתי לעבודה. האם מותר לי להמשיך בנסיעה?

50. גם ביום טוב יש להקל בכך.

51. מכשיר שמיעה עם סוללות נטענות זקוק להטענה בערך פעם ביום, ולכן יש צורך בפתרון עבור הטענה בשבת. יש אפשרות לרכוש מכשיר שמיעה עם סוללות לא נטענות המחזיקות מעמד כמה ימים.

תשובה | נהג אוטובוס אינו נחשב לבעלים שלו, הוא רק נציג החברה המפעילה את הקו, ועל כן אין לו סמכות לאשר נסיעה ללא תשלום.⁵² כמו כן אין ביכולת הנוסע לטעון שהיות שהוא ישלם בסוף אזי ניתן לנסוע כעת ללא תשלום מכוח הכלל 'זה נהנה וזה אינו חסר'. כנגד טענה זו אומרת החברה בצדק כי יש חשש שנוסעים לא ישלמו בסוף. הנוסע רוצה להתקזז עם החברה בעבור הפסד שנגרם לו בעבר מאיחור האוטובוס, אולם אין בכך כדי להתיר נסיעה ללא תשלום. ההלכה שמכוחה רוצה הנוסע להתקזז היא 'עביד איניש דינא לנפשיה',⁵³ אולם התנאי לכך הוא שבית הדין יאשר את קיום החוב.⁵⁴ במקרה זה מדובר על גרימת הפסד בעקיפין, וגם לא התבררה הסיבה שבעטיה האוטובוס לא הגיע, ועל כן בית הדין לא היה מאשר את קיום החוב, וממילא אין זו טענה.

12. משוב חיובי על עסק מבלי להכירו / הרב אריאל בראלי

שאלה | האם מותר לכתוב משוב חיובי על עסק של חבר מבלי שאני מכיר את השירות, רק מתוך רצון לעזור לו לקדם את העסק? אדגיש שמקובל לעשות כן, ויש חברות שמספקות, תמורת תשלום, משובים חיוביים פיקטיביים.

תשובה | חז"ל אסרו להניח סחורה טובה על גבי סחורה גרועה, כגון שמוכר ענבים בקופסה ומסדרם כך בלא אפשרות ברירה ובחירת הפירות - כי בכך הוא מטעה את הקונה.⁵⁵ על כן נראה שכתובת משוב שאינו אמיתי יש בה משום גניבת דעת והטעיית הרוכשים. ואף שידוע שיש משובים פיקטיביים, הציבור מתחשב במשובים הללו, ועל כן זו בעיה של 'גנבת דעת'. אומנם אם רצונך בכך, אפשר לכתוב שאתה מכיר את בעל העסק והוא אדם הגון וכדומה.

13. דיווח על היריון בריאיון לעבודה / הרב אריאל בראלי

שאלה | בריאיון עבודה נאמר לי שהמשרה נצרכת לפחות לשנה, והבעתי נכונות להתחייב לזמן זה. ואולם ברוך ה' אני בתחילת היריון, ועל כן למעשה לא אוכל לשמש בתפקיד יותר משבעה חודשים. מבחינה חוקית לא חלה עליי חובת דיווח. השאלה היא אם יש בהעלמת המידע על ההיריון בעיה הלכתית.

תשובה | מטרת החוק לעודד ילודה, וכדי שאישה לא תחשוש מהיריון שיעכב מציאת עבודה קבעו שאין חובת דיווח בשלבים הראשונים של ההיריון.⁵⁶ הכלל הוא שכאשר מטרת החוק ראויה ויש בה משום תיקון בני המדינה, הרי 'דינא דמלכותא דינא'.⁵⁷ על כן נראה שמצד הדין אין חובת דיווח, אולם יש פה גם צד מוסרי לפיו בסופו של דבר את מטעה את המעסיקים, ועל כן אם יש לך אפשרויות אחרות עדיף לספר.

52. אולם בשם האחראי על פניות הציבור בחברת אגד נמסר כי אצלם קיימת אפשרות לחרוג מהכללים באופן חד פעמי, וכאשר ישנן נסיבות המצדיקות זאת על פי שיקול דעת הנהג.

53. שו"ע, חו"מ סי' ד סעי' א.

54. שם.

55. שו"ע, חו"מ סי' רכח סעי' י.

56. ולכן החוק אינו מאפשר לפטר אישה בהיריון.

57. כפי שכתב הרמ"א בשולחן ערוך, חו"מ סי' שסט סעי' יא: 'לא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או שהוא לתקנת בני המדינה'.